

Tatjana Rezec Stibilj

Iz preteklosti v prihodnost

45 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu RS

58

O zametkih filmske arhivistike pri nas lahko govorimo že od ustanovitve prvega povojnega filmskega produkcijskega podjetja Triglav film leta 1946, ki je arhiviranju filmov namenilo provizorij ob Telovadnem društvu Partizan v Trnovem, kjer so bili tedaj filmski ateljeji. V skromnih in neustreznih razmerah se je arhivarka Alojzija Omota trudila po najboljših močeh ohranjati tako predvojna dela, ki so se po različnih poteh znašla v Triglav filmu, kot tekočo produkcijo. Ko so leta 1956 ustanovili še Viba film, so se vsi zavedali pomena filmskega arhivskega gradiva za nacionalno identiteto in vedno glasneje opozarjali na nujnost strokovne rešitve problema arhiviranja dediščine, ki mora ostati v Sloveniji na enem mestu. Formalna odločitev, sprejeta 1968 z ustanovitvijo takratnega filmskega oddelka v Državnem arhivu SRS, je prišla zadnji hip. Pravno podlago za organizirano varstvo je predstavljal Zakon o arhivskem gradivu in arhivih (Ur. l. SRS 4-24/66), ki je izrecno navajal tudi film kot arhivsko gradivo.

Ivan Nemanič, filmski arhivist in prvi vodja oddelka, ni imel lahkega dela, saj je bil film zanj kot klasičnega arhivista nov svet, v ka-

terega pa je stopil spoštljivo in odgovorno. Izjema glede varstva filmskega gradiva na enem mestu je bilo gradivo na nitratnem filmskem traku, ki je bilo v letu 1968 poslano v hrambo v Jugoslovansko kinoteko, saj v Sloveniji zanj niso uspeli zagotoviti ustreznih skladišč. Leta 1991, pred začetkom vojne za osamosvojitve, so bili prepeljeni v Slovenijo in se hranijo v Borovcu v Kočevskem Rogu, ločeno od izvirnikov na negorljivi osnovi, spravljenih v Gotenici. Kljub že nekoliko alarmantnemu začetnemu stanju imamo ohranjenih preko 90 % slovenskih filmov, ki v svoji izvorni obliki predstavljajo neprecenljivo vrednost in unikum v mednarodnem prostoru. Slovenski filmski arhiv (SFA), ki uspešno deluje kot sektor znotraj nacionalnega arhiva, omogoča varstvo javnega in zasebnega arhivskega gradiva kot kulturnega spomenika ne glede na vrsto, obliko ali nosilec zapisa oziroma medij.

Arhivski fond Zbirka filmov in njeni ustvarjalci

SFA od ustanovitve evidentira, zbira in hrani vso slovensko filmsko produkcijo ne glede na zvrst (dokumentarna, igrana ...)

in izvor (državna, zasebna ...). Osnovna in največja ustvarjalca sta bila državni filmski podjetji Triglav film in Viba film, ki tvorita jedro fonda Zbirka filmov. Sledijo filmi manjših producentov iz obdobja do leta 1991: Unikal studia Ljubljana, Pionirskega doma Ljubljana, Univerzuma Ljubljana, Agrofilma založbe Kmečka Knjiga. Pomembni so filmi predvojnih zasebnih ustvarjalcev z dr. Karolom Grossmannom na čelu. Nekateri so se preizkusili v ustanavljanju kratek čas trajajočih producerskih podjetij: Slovenija film (Veličan Bešter), Sava film (Metod Badjura), Josip Pogačnik film, Emona film (Prosvetna zveza, Milan Kham). Potem je tu še vrsta snemalcev, med katerimi izstopa Božidar Jakac s filmi o slovenskih izseljencih v Ameriki in rodni Dolenjski in Beli krajini. Vsestranski Janko Ravnik se je lotil snemanja prvega dolgometražnega dokumentarno-igranega filma *V kraljestvu Zlatoroga* (1931). Dr. Marijan Foerster je v Nemčiji pridobljeno znanje implementiral v domačem filmu. Iz obdobja NOB so ohranjeni posnetki partizanskih snemalcev Čora Škodlarja, Staneta Virška in Božidarja Jakca pod skupnim naslovom Partizanski dokumenti. Zbirko bogatijo tudi različna dela amaterskih ustvarjalcev, ki jim

Sandi Blaznik

je filmska kamera pomenila predvsem hobi (Edvarda Kardelja, Jakova Borčiča, Bojana Adamiča, Pietra Merku, Ladka Korošca, Uroša Kreka idr.).

Pridobivanje gradiva poteka na več načinov. Slovenska filmska in AV-dela, sofinancirana z javnimi sredstvi, izročajo producenti po veljavnem Zakonu o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAG Ur.l. RS 30/2006). Od zasebnih ustvarjalcev pridobivamo arhivsko gradivo najpogosteje z darili, odkupi ali kot depozit. V SFA hranimo tudi spisovno gradivo producentov pred letom 1991 Triglavl filma, Viba filma, Filmservisa (gradivo o poslovanju, scenariji, snemalne knjige in drugi dokumenti), in javnopravnih oseb na področju slovenske kinematografije po letu 1991, ki so dolžni izročati javno gradivo Arhivu RS (Filmski sklad RS/SFC, Slovenska kinoteka idr.), ter osebne zbirke (dr. Marijana Foersterja, Dušana Povha, Mirjane Borčič, Vojka Duletiča, Vladimirja Pogačnika idr.).

Dostopnost in uporaba

Ena glavnih dejavnosti arhivske javne službe je dajanje gradiva v uporabo ter posredovanje kulturnih vrednot v zvezi z arhivskim gradivom, ki je dostopno vsem uporabnikom za študijske, znanstvene, raziskovalne, kulturne in komercialne namene. Pred tem je izvedena tehnična in

strokovna obdelava prevzetega gradiva. Podatki o filmih so objavljeni v inventarjih v knjižni obliki, in sicer za 3.417 filmskih popisnih enot. **Do konca letošnjega leta bodo podatki na voljo uporabnikom na spletu preko arhivskega informacijskega sistema ScopeArchiv, kamor se trenutno prenaša podatkovna baza, ki je bila doslej omejena le na interno uporabo.** Uporaba poteka tako v skladu z veljavno arhivsko in avtorskopravno zakonodajo kot tudi s posebnimi določili izročiteljev filmov. Zaradi narave medija in različnih nosilcev je uporaba vezana na različne tehnične pripomočke. Veliko gradiva, ki je pogosto v uporabi, imamo presnetega na elektronske nosilce, seveda pa si je marsikaj še vedno mogoče ogledati le na filmskem traku.

Konec leta 2012 je bilo v centralni evidenci SFA 9.401 naslov, 34.211 tehničnih enot, filmskih kolotov in DVD-jev. Poleg tega hranimo 3.393 kosov elektronskih nosilcev od VHS do digitalnih beta kaset, 1.039 nosilcev zvoka in 175.193 fotografij. Število uporab in uporabnikov se z leti povečuje in v letu 2012 je bilo za različne namene predvajanih 1.067 naslovov na filmskem traku in 399 na elektronskih nosilcih. Poleg tega predstavljamo arhivsko gradivo tudi na rednih tedenskih večerih v dvorani Slovenske kinoteke na večerih SFA in tako prispevamo k širitvi filmske kulture kot tudi ohranjamo spomin na prispevke posameznikov ob različnih obletnicah. Odmevne in lepo sprejete so tudi tematske projekcije v okoljih, kjer so filmi nastajali.

Materialno varstvo

Zagotavljanje optimalnega materialnega varstva gradiva je naša primarna naloga in obenem najzahtevnejša za izvajanje, saj je povezana z velikimi finančnimi vložki. Gre za skladišča z ustreznimi mikroklimatskimi pogoji in dovolj velikimi površinami ter za izvajanje vseh postopkov (kontrole trakov, restavracije, kopiranja, digitalizacije), ki zagotavljajo dolgoročno ohranjenost tako traku kot drugih nosilcev zapisov in s tem povezano dostopnost gradiva, kar pa v časih znatnega krčenja finančnih sredstev zahteva izjemne napore. Žal načrtovana filmska skladišča na Roški niso prinesla rezultatov, zato je rešitev zdaj že perečega pomanjkanja prostorov postavljena na prvo mesto.

Sodelavci SFA pred Arhivom RS, 2009

Postopki restavracije, kopiranja in digitalizacije so nujni, saj še vedno obstaja posamezno filmsko arhivsko gradivo samo v izvorniku in tako nedostopno, nekatere kopije pa so zaradi uporabe, starosti ali slabe kakovosti že neustrezne za predvajanje.

Če je bilo delovanje SFA doslej povečini osredotočeno le na filmski trak, so se v zadnjih letih, s spremenjenim načinom ustvarjanja in pojavom digitalnih tehnologij njegove naloge razširile na zbiranje in hrambo filmske in AV-produkcije v elektronski in digitalni obliki, kar je urejeno z ZVDAG. Podobno kot pred evropskimi in svetovnimi arhivi so tudi pred SFA nove naloge v smislu zagotavljanja dolgoročne hrambe gradiva, nastalega v izvorno digitalni obliki, pa tudi postopna digitalizacija gradiva na analognih nosilcih. Tu pa je zelo pomembna vloga ARS kot nacionalnega regulatorja na tem področju, ki razvija in vzpostavlja slovenski javni e-arhiv, za prevzemanje, hrambo in uporabo arhivskega gradiva v digitalni obliki.

Ob tej priložnosti se zahvaljujejo vsem generacijam filmskih delavcev in vsem, tako ali drugače povezanim s slovenskim filmom, ki so SFA in njegovim sodelavcem stali ob strani, jih podpirali v njihovih prizadevanjih in odločitvah ter bili pripravljeni pomagati z izkušnjami in nasveti.

Upamo, da se v čim večjem številu srečamo na slavnostnem Večeru SFA 28. septembra v dvorani Slovenske kinoteke.

Tatjana Rezec Stibilj